

seferini ve Haçova Meydan Savaşı'nı konu alan *Eğri Fethi Târîhi* adlı kitabının sonlarında üstat Bihzâd'ın bir benzeri olduğunu söylediği Hasan Paşa'nın nazmını sûretlerle süslediğini, eğer bir içki meclisi çizse âşıkların keyiften canlarını vereceklerini, heybetli bir pehlivan çizse görenlerin güçlerini kaybedip korkudan sırt üstü düşeceklerini, güneş çizse görenlerin sıcaklık hissedeceklerini, çimen çizse tazelik vereceğini, gülistan çizse onu gören bülbülün feryat edeceğini, Leylâ'yı çizse birçok âşığı mecnun edeceğini yazar (TSMK, Hazine, nr. 1609, vr. 74^a). Bu satırların altında bulunan tasvir Tâlikizâde'yi, ismi verilmeyen kâtibini ve musavvirini nakkaşhânedede çalışırken göstermektedir. Nakkaş Hasan'ın resimdeki üç kişiden hangisi olduğu önündeki kâğıda resim yapmasından anlaşılmaktadır. Onun karakalemle at üzerinde avlanan avcı tasvirinin boyanmış hali 1595 yılında hazırlanan Erzurumlu Darîr'in *Siyer-i Nebî*'sinin resimleri arasında yer alır ve İsmâil peygamberin oğlu Kaydar'ın avlanmasını tasvir eder (TSMK, Hazine, nr. 1221, vr. 36^b; Tanındı, *Siyer-i Nebî*, s. 23). *Siyer-i Nebî* ve *Eğri Fethi Târîhi*'nin minyatürleri Nakkaş Hasan Paşa'nın üslûp özelliklerinin belirlenmesini kolaylaştırmaktadır. Onun çizdiği tipler şişman, kalın-kısa boyunlu, dolgun yüzlü, kalın siyah kaşlı ve ucu düz kesilmiş sakalıdır. Kültürel kimlik farklılıkları giyimlerle ve önemli kişilerin yüz ifadeleriyle belirtilir. Uzun gövdeli ağaçlar ve birbirini kesen sivri tepeler tabiat elemanlarını oluşturur. Düz sürülen turuncu, kırmızı, firûze, sarı ve iç mekân zeminlerinde kullanılan kızıl kahverengi onun üslûbunun başlıca öğeleridir. Nakkaş Hasan'ın bu üslûp özelliklerinden, 1588-1601 yılları arasında Türkçe yazılmış tarihi ve edebî konulu yirmi kadar eserin metninin görselleştirilmesinde çalıştığı anlaşılmaktadır. Bunların başlıcaları, Tâlikizâde'nin yazdığı tarih kitapları ile Bâbüssaâde Ağası Gazanfer Ağa için hazırlanmış olan Molla Câmî'nin *Bahâristân*'ının Türkçe versiyonudur (F. Çağman, "Illustrated Stories From a Turkish Version of Jami's Baharistan", *Turkish Treasures*, İstanbul 1978, s. 20-27). Nakkaş Hasan Paşa, kendisi gibi Enderun'dan yetiştiği için yakınlık duyduğu Gazanfer Ağa'yı *Eğri Fethi Târîhi*'nin minyatürlerinde özel olarak resmetmiş ve onu III. Mehmed'in hemen yanına (veya atının gerisine) yerleştirmiştir. Tâlikizâde'yi de tek başına eseri üzerinde çalışırken gösteren bir portresi bulunmaktadır (*Şehnâme-i Hümâyûn*, TİEM, nr. 1965, vr. 122^b).

Nakkaş Hasan Paşa'nın hazırladığı I. Ahmed'in tezhipli bir tuğrası onun aynı zamanda çok yetenekli bir müzehhip olduğunu göstermektedir (TSMK, Güzel Yazılar, nr. 1394; Tanındı, *I. Milletlerarası Türkoloji Kongresi*, rs. 20). Ahmed Şemseddin Karahisârî mushaf-ı şerifinin tezhipleri ona bu alanda ün kazandıran diğer çalışmalarını arasındadır (TSMK, Hırka-i Saâdet, nr. 5; F. Çağman, "The Ahmed Karahisari Qur'an in the Topkapı Palace Library in Istanbul", *Persian Painting from the Mongols to the Qajars. Studies in Honour of Basil W. Robinson* [ed. R. Hillenbrand], London 2000, s. 57-74; *Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesindeki Ahmed Karahisari Mushaf-ı Şerifi*, Ankara 2000 [tıpkıbasım]).

BİBLİYOGRAFYA :

Tâlikizâde's Şehnâme-i Hümâyûn: A History of the Ottoman Campaign into Hungary 1593-94 (ed. Ch. Woodhead), Berlin 1983, s. 16, 421; *Mustafa Sâfi'nin Zübdetü't-tevârih'i* (haz. İbrahim Hakkı Çuhadar), Ankara 2003, II, 40-41, 49, 74; Hasanbeyzâde Ahmed, *Târîh* (haz. Ş. Nezihi Aykut), Ankara 2004, II, 738, 832, 834, 868, 875; *Topçular Kâtibi Abdülkadir (Kadri) Efendi Tarihi* (haz. Ziya Yılmaz), Ankara 2003, I, 352, 356, 379, 428, 450, 475, 551, 604, 761; Peçuyulu İbrâhim, *Peçevi Tarihi* (haz. Bekir Sıtkı Baykal), Ankara 1982, s. 294; Kâtib Çelebi, *Fezleke*, I, 252, 282; II, 31; Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, I, 451, 469; Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmânî* (haz. Nuri Akbayan, s. nşr. Seyit Ali Kahraman), İstanbul 1996, s. 643; P. G. İnciyan, *XVIII. Asırda İstanbul* (nşr. H. D. Andreasyan), İstanbul 1976, s. 131-132; Zeren Tanındı, "XVI. Yüzyıl Nakkaşlarından Hasan Paşa ve Eserleri", *I. Milletlerarası Türkoloji Kongresi (İstanbul 15 - 20 Ekim 1973) Tebliğler*, İstanbul 1979, s. 607-626; a.mlf., *Siyer-i Nebî: İslâm Tasvir Sanatında Hz. Muhammed'in Hayatı*, İstanbul 1984, s. 23; a.mlf., "Nakkaş Hasan Paşa", *Sanat*, III/6, Ankara 1977, s. 114-115, 118-119; Serpil Bağcı, "Elyazmalarından Albümlere: III. Mehmed", *Padişahın Portresi. Tesâvür-i Âli Osman*, İstanbul 2000, s. 216-219; Carol G. Fisher, "Nakkaş Hasan (Pasha)", *EP* (İng.), VII, 931.

ZEREN TANINDI

NAKKAŞ HASAN PAŞA TÜRBESİ

İstanbul'da XVII. yüzyılın ilk çeyreğinde inşa edilen türbe.

Eyüp'te Zal Mahmud Paşa Külliyesi bitişiğinde yer alan türbenin inşa tarihini veren bir kitâbesi olmadığından bânisinin vefatı olan 1031 (1622) yılından önce yapıldığı kabul edilmektedir. Hasan Paşa saray nakkaşhânesinden yetişmiş olup 1580'lerden itibaren sürdürdüğü minyatür ustalığının yanı sıra tülbent gulâmı, kapıcıbaşı ve yeniçeri ağası, Rumeli beylerbeyi, vezir, sadâret kaymakamı olarak görev yapmıştır.

Geniş bir çevre duvarı içinde bulunan türbe güneybatı yönünden caddeye paralel biçimde yerleştirilmiştir. Avlunun kuzeydoğusundaki duvarın üstünde vaktiyle yer alan ve türbenin kapısı ile aynı eksende bulunan asıl avlu kapısı zaman içinde fonksiyonunu kaybederek kapatılmıştır. Bugün cadde üzerindeki bir kapıdan sonra güneydoğu yönündeki ikinci bir kapı ile avluya geçilmektedir. Türbeyi üç yönden çevreleyen avluda zamanla bir hazire oluşmuştur.

Kesme taştan inşa edilen kare planlı türbe yüksek kasnak üzerinde kurşun kaplı bir kubbe ile örtülüdür. Önde yer alan üç birimli sakif bölümü, mukarnaslı başlıklı sütunlara oturan iki renkli taşla örülmüş sivri kemerli açıklıklara sahip olup üstü üç yönde meyilli kurşun kaplı çatı ile kapatılmıştır. Dış cephede yandaki kemerler daha dar ve kısa tutularak üzerine âyet kitâbeleri yazılmıştır. Eksende yer alan kapının üstünde ve iki yanda duvardaki kemer içlerinde alınıklı istiridye kabuğu şeklinde düzenlenmiştir. Yay kemerli kapı üzerinde iki satır halinde yazılmış Arapça dua kitâbesi mevcuttur. Kapının bulunduğu cephe hariç diğer üç cephede çift sıralı dörder pencere vardır. Alt sıradaki pencereler sivri kemerli alınıklı ve dikdörtgen açıklıklı, üst sıradakiler sivri kemerli açıklıklı ve revzenlidir. Kapının olduğu yönde yalnızca üst sıra pencereler mevcut olup alt sıra pencereler yerine birer dolap nişi yerleştirilmiştir. Dıştan kübik görünen gövde köşelerde sütunçelerle yumuşatılmış, üstte mukarnaslı bir saçakla sona ermiştir. Kare alt yapıdan basık tromp şeklindeki ilginç geçişlerle onaltıgen kasnağa ulaşılmakta-

Nakkaş Hasan Paşa Türbesi ve bitişiğindeki çeşme - Eyüp / İstanbul

dır. Köşeleri sütunçelerle yumuşatılan ve birer atlamalı düzende sekiz sivri kemerli pencere açılmış olan kasnak üstte palmet süslemeli saçak friziyle nihayet bulmuştur.

Cadde yönündeki cephede iki pencere arasına yerleştirilmiş bir çeşme mevcuttur. İki yandan iri sütunçelerle sınırlanan çeşme bir sıra mukarnaslı niş şeklinde düzenlenmiştir. Nişin üstünde iki köşede rozet süsleme ve tek satır halindeki bir diğer kitâbede Hasan Paşa'nın adı geçmekte olup tarih yazılı değildir. Daha yukarıda ise mukarnaslı bir frize oturan tepelik zarif, dilimli bir kubbecik şeklinde düzenlenmiştir ve üstte süslü bir alemle son bulmaktadır. Niş içinde yer alan çeşme ayna taşı, istiridyeye kabuğu şeklinde alınlıklı ve çeşme tepeliğinde olduğu gibi zarif alemli ve dilimli bir tepeliğe sahiptir. Alttaki oval formlu çanak yuvarlak bir kaideye oturtulmuştur. Çeşmenin sağında türbe duvarına konan on mısıralı kitâbe 1126 (1714) tarihli olup Mostarlı Mustafa Paşa oğlu Mehmed Bey'in türbeye gömülmesi üzerine buraya konmuştur.

Altısı mermer lahitli, altısı ahşap sandukalı olmak üzere on iki kabrin bulunduğu türbenin içi kalem işiyle süslenmiştir. Mermer olanlardan üçü kavuklu, üçü de hotzoludur. Vaktiyle bu lahitletlerin renkli kalem işi süslemeli olduğu çok az kalan boya izlerinden anlaşılmaktadır. Türbede Nakkaş Hasan Paşa ile hanımı ve çocuklarından başka Mehmed Bey yatmaktadır. Hazîrede ise dokuz mezar taşı tesbit edilmiş olup bunlar Ayşe Hanım, Rukiye Hatun, Hatice Hanım, İbrâhim Ağa, Kul Hâfız Mehmed Emin Efendi, Hâcegân-ı Dîvân-ı Hümâyün'dan Mehmed Emin Efendi, Zekiye Fitnat Hanım, Osman Efendi ve Nefise Hanım'a aittir.

BİBLİYOGRAFYA :

Ayvansarayî, *Hadikatü'l-cevâmi'*, I, 255; a.mlf., *Vefeyât-ı Selâtin*, s. 30; *Sicill-i Osmânî*, II, 131; İbrahim Hilmi Tanışık, *İstanbul Çeşmeleri*, İstanbul 1943, I, 350; İsmail Günay Paksoy, *İstanbul Rical Türbeleri* (mezuniyet tezi, 1979), İÜ Ed. Fak. Sanat Tarihi Bölümü, s. 91-93; Yıldız Demiriz, *Eyüp'te Türbeler*, Ankara 1989, s. 63-66; Affan Egemen, *İstanbul'un Çeşme ve Sebilleri*, İstanbul 1993, s. 352; Mehmet Nermi Haskan, *Eyüpsultan Tarihi*, İstanbul 1996, s. 199-201, 401; Banu Mahir, "Hasan Paşa", *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi*, İstanbul 1999, I, 541.

AHMET VEFA ÇOBANOĞLU

NAKKAŞ SİNAN

(bk. SİNAN BEY).

NAKKAŞHÂNE

(نقاشخانه)

Süsleme sanatçılarının toplu halde buldukları atölyeler grubu, bir tür iş hanı.

Nakkaşhânelerde (kârhâne-i nakkâşân) ressam, kalem işi yapanlar, musavvir, müzehhip, mücellit gibi kitap bezemecileri, değerli taş yontucuları, işlemeciler, taşçı ustaları, camcılar çalışırdı. Gıyâseddin Baysungur'a (ö. 837/1434) sunulmak üzere hazırlanmış bir belgede, nakkaşlar için daha önce temeli atılmış olan kütüphanenin bitirildiği ve nakkaşlarla kâtiplerin artık orada oturduğu bilgisinden Timurlular'da bu iş yerlerine "kütüphane" denildiği öğrenilmektedir (Özgerin, VI |1976], s. 496). Aynı ismin Safevîler'de ve Özbekler'de sultanın veya bir şehzadenin hâmilîğindeki atölyeler için de kullanıldığı görülür (Kâdi Ahmed, s. 221). Ancak yine Safevî sarayında bu tür atölyelere nakkaşhâne denildiğine işaret eden bilgiler de vardır (a.g.e., s. 191).

Araştırmalar ve kaynak eserler, İstanbul'da çarşı esnafının çalıştığı nakkaşhânelerin yanı sıra (Evliya Çelebi, I, 610) Top-

Musavvir ve hattatların çalıştığı bir nakkaşhâneyi tasvir eden minyatür (Nasirüddin-i Tûsi, *Ahlak-ı Nâsiri*, Sadreddin Ağa Han Koleksiyonu, MS, nr. 39, vr. 196*)

Sultan III. Ahmed'in nakkaşhânenin düğün alayını seyretmesini gösteren bir minyatür (*Sunâme-i Vehbi*, TSMK, III. Ahmed, nr. 3593, vr. 168*)

kapı Sarayı'nın içinde ve yakınında sarayın sanat ve zanaat işlerini gören nakkaşhânelerin bulunduğunu göstermektedir. Son çalışmalarına göre saray teşkilâtına bağlı ehl-i hiref-i hâssa, nakkaşlar bölümünden bazılarının nakkaşhânesinin sarayın birinci avlusunda, bazılarının sarayın dışında ve Hipodrom'a bakan yönde Arslanhâne denilen binanın yanında olduğu anlaşılmıştır (Çağman, *Ünsal Yücel Anısına Sempozyum Bildirileri*, s. 44). Ayrıca saray için yapılacak özel işlerle ilgili olarak seçilen sanatçılara ayrı bir nakkaşhâne tahsis edildiği bilinmektedir. Osmanlı nakkaşhânelerinde yapılan işlerin cinsini, ustaların isimlerini ve aldıkları ücretleri gösteren kayıtların düzenli biçimde tutulması sonucunda saraya bağlı nakkaşhânelerin teşkilâtı ve çalışması hakkında diğer İslâm ülkelerinde görülemeyecek zenginlikte bir bilgi ve belge birikimi oluşmuştur.

BİBLİYOGRAFYA :

Kâdi Ahmed [Kummî], *Calligraphers and Painters* (trc. V. Minorsky), Washington 1959, s. 191, 221; Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, I, 610; Rifki Melül Meriç, *Türk Nakış Sanatı Tarihi Araştırmaları I: Vesikalar*, Ankara 1953, tür.yer.; Esin Atıl, *The Age of Sultan Süleyman the Magnificent*, Washington 1987, s. 29-36; Filiz Çağman, "Saray Nakkaşhanesinin Yeri Üzerine Düşünceler", *Ünsal Yücel Anısına Sempozyum Bildirileri: Sanat Tarihinde Doğudan Batıya*, İstanbul 1989, s. 35-